

Rodica MAȚCAN

FORMELE VERBALE CARE EXPRIMĂ POSTERIORITATEA ÎN FRANCEZĂ ȘI ROMÂNĂ

Capacitatea formelor verbale de a exprima temporalitatea se datorează în mare parte contextului. „Valorile contextuale ale timpurilor verbale [...] apropie oarecum timpurile, dată fiind omogenitatea condițiilor contextuale de întrebuintare. De aceea, acolo unde permite semantica verbului, timpurile pot fi întrebuintate unul în locul altuia” [2, p. 157-158]. În afara formelor verbale de viitor, cele mai frecvente forme utilizate pentru reflectarea posterității în franceză și română sunt: *le présent* / prezentul, *le passé composé* / perfectul compus, *l'imparfait* / imperfectul, *le conjonctif* / conjunctivul, *l'impératif* / imperativul. Prezentul este folosit cel mai des în această funcție.

Utilizarea *prezentului* determină o modificare a reprezentării clasice a acestei forme temporale, ca punct în mijlocul axei cronologice care separă trecutul de viitor. Cazurile în care prezentul coincide cu momentul vorbirii sunt mai curând o excepție. Ch. Touratier afirmă că „din 2000 de fraze ale unui locutor parizian, care conțin 1473 de cazuri de prezent”, n-a găsit decât 7 exemple de „simultaneitate aproape

strictă” [9, p. 74]. Prezentul nu este purtător al semului *actual*, după cum postulează gramaticile școlare tradiționale. În exemplele următoare vom demonstra frecvența întrebuintării prezentului în locul viitorului, inclusiv în opere literare.

1. – Clara, vous savez sans doute, reprit la duchesse [...], que *demain* les bans de monsieur d'Ajuda-Pinto et de mademoiselle de Rochefide **se publient**? [BPG, p. 82] / – Clara, desigur că știi, re-luă ducesa [...], că *mâine se fac anunțurile* pentru căsătoria domnului d'Ajuda-Pinto cu domnișoara de Rochefide [BMG, p. 283].

2. – Eh bien! Elle **va lundi prochain** au bal du maréchal Carigliano [BPG, p. 117]. / – Ei bine, *lunea viitoare se duce* la balul mareșalului Carigliano [BMG, p. 326].

3. – [...] mais le Roi **signe demain** le contrat de mariage, et votre pauvre cousine ne sait rien encore [BPG, p. 221]. / – [...] dar regele **va semna mâine** contractul de căsătorie, iar biata dumitale vară nu știe nimic [BMG, p. 451].

4. – C'est fini de ce matin. Nous **dinons** tous les trois ensemble, ensemble! Comprenez-vous? [BPG, p. 192]. / – De ast-diminează toate-s gata. **O să luăm masa** toți trei împreună, împreună! [BMG, p. 417].

5. – Mes enfants, je meurs si vous continuez, cria le vieillard en tombant sur son lit comme frappé par une balle. Elles me **tuent!** se dit-il [BPG, p. 217]. / – Copilele mele, mă ucideți, dacă continuați tot așa, strigă moșneagul, prăbușindu-se pe pat, ca străpuns de un glonț. **Au să mă ucidă**, își spuse el [BMG, p. 447].

În primele trei enunțuri în franceză și în primele două în română prezentul are valoare de viitor, datorită modalizatorilor temporali care îl însoțesc (*demain – mâine, lundi prochain – luna viitoare*), pe când în enunțul al patrulea prezentul din franceză **nous dinons** este precedat de *C'est fini de ce matin / De ast-diminează toate-s gata*, ceea ce îi permite traducătorului să întrebuițeze în varianta română verbul la viitor – **o să luăm masa**. În exemplul al cincilea prezentul **elles me tuent / au să mă ucidă** este motivat de condiționalul din propoziția precedentă **je meurs si vous continuez / mă ucideți, dacă continuați tot așa**, valoare evidențiată de traducător și în română.

Perifraze cu verbe modale care exprimă posterioritatea

Construcțiile cu **aller** sau **vouloir** reflectă din punct de vedere enunțiativ un viitor spre care vorbitorul se îndreaptă, iar cele formate cu **devoir**, dimpotrivă, desemnează o acțiune impusă din exterior. Într-un fel, acesta este un viitor care „vine” spre vorbitor: Ex.: *Son procès doit passer prochainement* [5, p. 731]. / *Procesul său trebuie să aibă loc în curând; Je dois dîner avec lui la semaine prochaine* [6, p. 58]. / *Trebuie să iau masa cu el săptămâna viitoare*.

E. Benveniste susține că viitorul s-a format cu ajutorul auxiliarului *vouloir / a vrea* („le futur se constitue souvent à date récente par la spécialisation de certains auxiliaires, notamment „vouloir” [1 p. 75]), iar D. Leeman completează: „**devoir** peut aussi être un auxiliaire de temps et indiquer le futur

proche, mais seulement avec les verbes d'action”. „Ainsi, *Paul doit être malade* n'a pas le sens «Paul va être malade». En revanche, *Max reste chez lui car sa femme doit accoucher* signifie *sa femme «va accoucher»*” [8, p. 122]. **Falloir**, ca și **devoir** sau **pouvoir**, este capabil să orienteze gândul spre viitor. Susținem această aserțiune prin următoarele exemple:

1. – Oui, dit Poiret, **il faut aller demain** chez madame de Restaud [BPG, p. 62]. / – Da, spuse Poiret, **trebuie să mergi mâine** la doamna de Restaud [BMG, p. 259].

În acest exemplu *falloir* își păstrează sensul datorită modalizatorului *demain / mâine*.

2. – [...] Le baron de Rastignac **veut-il être avocat?** Oh! Joli. **Il faut pătir pendant dix ans, dépenser mille francs par mois, avoir** une bibliothèque, un cabinet, **aller** dans le monde, **baiser** la robe d'un avoué pour avoir des causes, **balaier** le palais avec sa langue [BPG, p. 109]. / – [...] Baronul de Rastignac **vrea** probabil **să intre în avocatură?** Frumușică socoteală! **O să te chinuiești vreo zece ani, o să cheltuiești** în fiecare lună o mie de franci, **o să-ți faci** o bibliotecă, un notariat, **o să umbli** prin lumea bună, **o să te ploconești** în fața celor de la care poți ciupi un proces, **o să gonești** prin tot Palatul de Justiție, până ți-o ieși limba de-un cot [BMG, p. 316].

Desemantizarea lui *falloir* este în acest caz totală, de aceea în română fraza este tradusă bine, verbele fiind utilizate la viitor.

3. – Oh! Monsieur, dit Victorine en joignant les mains, pourquoi **voulez-vous tuer** monsieur

Eugène? [BPG, p. 105]. / – Oh! Domnule, zise Victorine împreună și mâinile, de ce **vreți să-l ucideți** pe domnul Eugen? [BMG, p. 311].

4. – Je **ne veux pas qu'on tire** des coups de pistolet chez moi, dit madame Vauquer [BPG, p. 106]. / – **Nu vreau să se tragă** cu pistolul aici, la mine, spuse doamna Vauquer [BMG, p. 312].

5. – [...] Il a un fils unique auquel **il veut laisser** son bien, au détriment de Victorine [BPG, p. 114]. / – [...] Are un singur fiu, căruia **vrea să-i lase** tot ce are, păgubind astfel pe Victorine [BMG, p. 322].

6. – [...] **Je veux travailler** noblement, saintement; **je veux travailler** jour et nuit, ne devoir ma fortune qu'à mon labeur. Ce sera la plus lente des fortune [...] [BPG, p. 117]. / – [...] **Vreau să muncesc** cu noblețe, cu sfințenie. **Vreau să muncesc** zi și noapte și să-mi datorez bogăția doar muncii mele. Va fi cea mai lentă îmbogățire [BMG, p. 325].

7. – [...] **Je peux vous prouver** que je vous aime pour vous [BPG, p. 139]. / – [...] **Vreau să-ți dovedesc** că te iubesc pentru dumneata însuși [BMG, p. 353].

8. – Oh, oui! **Je dois sortir** pour des affaires qu'il est impossible de remettre [BPG, p. 167]. / – Ah, da! **Trebuie să ies** în oraș pentru niște treburi, pe care mi-e cu neputință să le amân [BMG, p. 387].

Verbele *vouloir, devoir, pouvoir* din exemplele 3-8 își păstrează semele de intenție, dorință, aspirație, voință, fapt ce le justifică valoarea de acțiune realizabilă în viitor.

Din punct de vedere seman-

tic, este necesară distincția între „eventualitate”, „obligație” și „capacitate”. D. Leeman propune o analiză semantică destul de nuanțată a acestor semiauxiliare modale. Ea distinge două cazuri:

„– ou bien le locuteur porte un jugement sur l'existence du rapport sujet-procès: sembler, paraître, devoir ou pouvoir au sens „éventualité” [...] – ou bien le locuteur porte un jugement sur le rapport sujet-procès lui-même; les semi-auxiliaires indiquent alors une disposition de la personne (sujet), nécessaire, préalable à l'accomplissement du procès; Guillaume les appelle pour cela „verbes puissanciels”: notionnellement ils préexistent à tous les autres verbes car ils en sont les présupposés [...] [8, p. 128].

Unele verbe pot exprima posterioritatea: *compter, espérer, penser*. Iată câteva exemple din limba-jul colocvial: *Compte venir bientôt parmi nous; Vous pensez rentrer à temps? J'espère partir le plus rapidement possible*; și din opere literare: – Ne pensez-vous pas, dit Eugène, que madame de Beauséant a l'air nous dire **qu'elle ne compte pas voir** le baron de Nucingen à son bal? [BPG, p. 204] / – Dar, își zise Eugen recitind biletul, doamna de Beauseant îmi spune destul de limpede că pe baronul de Nucingen **nici nu vrea să-l vadă** [BMG, p. 428].

Verbul *compter* are și echivalentul *a spera*, deci nu suntem de acord cu traducerea făcută, deoarece în română s-a omis *à son bal / la balul său*, fapt ce-i anulează valoarea de viitor. Propunem, în schimb, următoarea traducere: *Ea nu speră să-l vadă pe baronul de Nucingen la balul său*.

În paralel cu analiza *semantică* este interesant să examinăm comportamentul *sintactic* al acestor verbe, care au statutul de „**semi-auxiliare de modalitate**” [D. Leeman, 1993; E. Benveniste, 1997]. Spre deosebire de auxiliarele clasice, numite „de timp” (*avoir, être* și în parte *aller*), aceste verbe *modale* (ca *pouvoir, devoir, vouloir, désirer, espérer, croire* etc.) nu sunt gramaticalizate în franceză. Construcțiile din care acestea fac parte nu sunt stabile. Din punct de vedere formal, *auxilierea de modalitate* diferă de *auxilierea de temporalitate* prin faptul că „*începe la un grad mai înalt*” [1, p. 188]. Primul element este forma flexibilă a auxiliantului, al doilea e infinitivul verbului auxiliat: „il peut arriver”; „je dois sortir” [*idem*]. Unul dintre criteriile de „auxiliere de modalitate” este, după Benveniste, „conversiunea formei personale a auxiliatului într-o formă de infinitiv: «Pierre chante» devine „Pierre peut (doit) chanter”. De aici rezultă că *infinitivul este forma modalizată a verbului [...]* [*idem*].

Analizând valorile modale, aspectuale și temporale ale verbului *devoir*, K. Kronning îi descoperă 38 de accepții semantice. Printre acestea – următoarele valori de viitor:

Le „futur”: Le temps semble **devoir s’améliorer bientôt**.

Le „futur proche”: Il **doit venir d’un moment à l’autre**.

Le „futur indéfini”: Il semble qu’on quitte le monde, qu’on ne **doit plus jamais arriver** nulle part...

Le „futur virtuel”: Daniel **doit aller** au cinéma ce soir.

Le „futur probable”: Il **doit s’embarquer** la semaine prochaine.

Le „futur d’obligation”: Le soldat **doit rejoindre** son corps d’ici huit jours.

Le „futur du passé subjectif”: [...] le roi partit pour Compiègne, où il ne **devoit être** que peu de jours.

Le „futur du passé des journalistes”: Après dix heures d’entretiens avec les dirigeants argentins, le secrétaire d’Etat américain **devoit reprendre** les discussions hier après-midi [...].

Le „futur du passé des historiens”: Jésus paraît être resté étranger à ses raffinements de théologie, qui devait bientôt remplir le monde de disputes stériles [7, p. 16-19].

Valorile verbului *devoir* sunt determinate de context. D. Leeman constată că verbele modale *croire, savoir, estimer, penser* etc. [Cf. de asemenea S. Alexandrescu, „Sur les modalités *croire* et *savoir*”, *Langages*, nr. 43, 1978, p. 19-27; probleme de polisemie legate de verbele modale *pouvoir, vouloir, devoir, savoir* în B. Pottier, „Sur la formulation des modalités en linguistiques”, *Langages*, 1978, nr. 43, p. 39-46; C. Fuchs, „L’opérateur *pouvoir*: valeurs, interprétations, reformulations”, *Langue française*, 1989, nr. 84, p. 83-93] pot fi considerate ca semiauxiliare modale, căci „ele admit o poziție completivă echivalentă cu infinitivul, care are proprietăți de complement și atunci verbul introductiv poate fi precizat din punct de vedere aspectual. Caracteristic pentru perifrazele cu sens de viitor este faptul că acestea pot fi ușor înlocuite cu forma de viitor a verbului.

Alte perifraze sau expresii care includ semul posterioritate-prezent

Sunt greu de identificat toate construcțiile pe care le utilizează limba pentru a exprima un eveniment viitor, vom enumera doar câteva perifraze și expresii relative la viitor: *être sur le point de*, *être en passe de* (nuanță de admirație):

Il est sur le point de terminer son ouvrage [6, p. 57]. / El **este pe cale de** a termina lucrarea. = El va termina lucrarea în curând.

Il est en passe de devenir un grand orateur. (*Idem*) / El **este în situația de** a deveni un mare orator. = El va deveni un mare orator.

Ce n'est pas pour, n'avoir plus qu'à, avoir à + infinitif, avoir l'intention de, être prêt à, cela risque de + infinitif, à nous (vous) de + infinitif. Aceste construcții sunt, de asemenea, modalizate:

Cela n'est pas pour durer [5, p. 731]. / **Aceasta nu va** dura.

Tu **n'as plus qu'à** lui expliquer les choses. / **Va trebui să-i** explici lucrurile.

C'est tout ce qu'il y a **à faire**. / E tot **ce va trebui de făcut**.

Viitorul din limba română este, sub aspect funcțional, echivalent cu toate construcțiile franceze. Fără a face vreo concluzie, constatăm varietatea mijloacelor de exprimare a viitorului, pe care le utilizează cele două limbi.

Conjunctivul prezent, infinitivul, imperativul cu valoare de viitor

Deși formele indicativului exprimă în primul rând viitorul, atât în limba franceză, cât și în română,

precum și alte moduri (conjunctivul, infinitivul, imperativul), acesta este, în unele contexte, purtător al ideii de posterioritate. Conjunctivul (le subjonctif) condiționează deschiderea unui referențial posibil: *Je souhaite que vous **partiez le plus rapidement possible***. / *Doresc să **plecați cât mai repede***; *Je voudrais **avoir terminé la semaine prochaine***. / *Aș vrea să **fi terminat săptămâna viitoare***.

Imperativul este, în mod natural, „îndreptat spre viitor”, deoarece executarea ordinelor se face, desigur, după enunțarea lor, însă un rol important îl au și deicticele, care plasează acțiunea în viitor [Cf. M. Grevisse, p. 1289, Wagner, Pinchon, p. 339]. Ex.: *Allons **ce soir*** au cinéma; *Partez **demain*** pour Paris. Anume modificatorii *ce soir* și *demain* conferă imperativului valoarea de viitor. Această valoare a imperativului este utilizată adesea în operele literare:

1. – **Etudions** ce couple-là: je te dirai pourquoi [BPG, p. 135]. / – Împerecherea asta **trebuie** studiată. Am să-ți spun altă dată de ce [BMG, p. 348].

În exemplul de mai sus semanticul intern al verbului *étudier* și întrebuintarea lui la imperativ exprimă posterioritatea.

2. – **N'écrivez pas**, lui dit Eugène, **enveloppez** les billets, **mettez** l'adresse, et **envoyez**-les par votre femme de chambre [BPG, p. 143]. / – **Nu scrie** nimic, îi spuse Eugen. **Pune** banii în plic, adresa deasupra și **trimit**-i prin cameristă [BMG, p. 358].

Considerăm că în varianta română contextul solicită forma de politețe *nu scrieți nimic*, deoarece

tânărul Eugen se adresează unei doamne, pe care nu o cunoaște decât de câteva zile. Acțiunile la imperativ se succed în acest caz, ceea ce accentuează o dată în plus valoarea de viitor.

Grammaire Larousse du français contemporain menționează: „E de remarcat nepotrivirea *imperativului trecut* în limba franceză:

Aie fini ton travail avant midi!
Soyez partis avant la nuit sinon vous ne pourrez pas prendre la route” [4, p. 314].

Afirmațiile gramaticienilor C. Fuchs și A.-M. Léonard reprezintă o sinteză a celor expuse mai sus:

„[...] la limite entre «temps composés» *stricto sensu* et ces formes [il doit avoir fini; il veut pouvoir finir] n'est pas aussi claire que le laisse entendre la grammaire traditionnelle. [...] nous pensons qu'il existe **un continuum** entre les compositions avec *être* et *avoir*; celles avec des auxiliaires de modalité comme *pouvoir*, *devoir* et enfin celles avec des verbes pleins comme: *Il pense finir*” [3, p. 37].

În concluzie, menționăm că, exceptând formele verbelor la viitor, limba utilizează numeroase alte mijloace pentru a reda noțiunea universală de viitor. Acestea diferă de la o limbă la alta: *prezentul*, însoțit de deictice, diverse alte construcții și perifraze. Exprimarea timpului nu este un apanaj al formei verbale, deși – pentru interpretarea temporală a unui enunț – atât micro- cât și macrocontextul sunt decisive.

BIBLIOGRAFIE

1. Benveniste, E., *Problèmes de linguistique générale*, Paris, Gallimard, 1997, v. 2, 356 p.

2. Constantinovici, E., *Semnificația lexicală și valorile sintagmatice și aspectual-temporale ale verbului în limba română*, Chișinău, 2001, 183 p.

3. Fuchs, C., Léonard, A.-M., *Vers une théorie des aspects. Le système du français et de l'anglais*, Paris, Mouton, 1979, 423 p.

4. *Grammaire Larousse du français contemporain*, Paris, 1978, 496 p.

5. Grevisse, M., *Le Bon usage*, Paris, 1991, 1769 p.

6. Imbs, P., „L'emploi des temps verbaux en français moderne”: *Etude de grammaire descriptive*, Paris, Klincksieck, 1960, 276 p.

7. Kronning, H., *Modalité, cognition et polysémie: sémantique du verbe modal „devoir”*, Uppsala, 1996, 202 p.

8. Leeman-Bouix, D., *Grammaire du verbe français. Des formes au sens*, Paris, Nathan, 1994, 316 p.

9. Touratier, Ch., *Le système verbal français (Description morphologique et morphématique)*, Paris, A. Colin, 1996, 273 p.

10. Wagner, R.L., Pinchon, J., *Grammaire du français classique et moderne*, Paris, 1977, 648 p.

OPERE LITERARE ȘI ABREVIERI

1. BPG – Balzac H. de, *Le Père Goriot*, Roman, Paris, Garnier-Flammarion, 1966, 256 p.

2. BMG – Balzac H. de, *Moș Goriot*, Roman, trad. de C. Petrescu, București, Editura Minerva, 1972, 351 p.